

Anotace rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva

Rozsudek ze dne 6. dubna 2017 ve věci č. 79885/12, 52471/13 a 52596/13 – *A. P., Garçon a Nicot proti Francii*

Senát páté sekce Soudu většinou šesti hlasů proti jednomu rozhodl o porušení článku 8 Úmluvy z důvodu, že stěžovatelům jakožto transgender osobám nebyla povolena úřední změna pohlaví, protože neprokázali „nevratnou povahu změny vzhledu“, což v praxi zpravidla znamenalo i sterilizaci. Zároveň Soud dospěl jednomyslně k závěru, že článek 8 nebyl porušen v souvislosti s tím, že za účelem změny pohlaví bylo nutné prokázat existenci poruchy genderové identity, případně podrobit se lékařskému vyšetření.

I. Skutkové okolnosti

Všichni tři stěžovatelé se narodili jako muži, ale již od dětství se identifikovali se ženským pohlavím a v dospělosti požádali o úřední změnu pohlaví. V době, kdy příslušné vnitrostátní orgány o jejich žádostech rozhodovaly (2008–2013), bylo dle francouzského práva za účelem změny pohlaví nutné prokázat jednak existenci poruchy genderové identity u žadatele a jednak to, že u něj došlo ke změně vzhledu nevratné povahy. První stěžovatel ke své žádosti přiložil několik lékařských potvrzení, která dle něj měly prokázat splnění obou podmínek, ale soudy tato potvrzení nepovažovaly za dostatečná a nařídily stěžovateli, aby se podrobil dalšímu vyšetření ze strany soudem ustanovených znalců, což tento odmítl jako nadbytečné. Druhý a třetí stěžovatel ve svých podáních na vnitrostátní úrovni uvedli, že podmínka prokázání nevratné povahy změny vzhledu je v rozporu s článkem 8 Úmluvy; druhý stěžovatel rovněž namítl, že to platí i pro podmínku existence poruchy genderové identity. U všech tří stěžovatelů dospěly vnitrostátní soudy k závěru, že výše zmíněné podmínky úřední změny pohlaví nesplňují, a jejich žádosti proto zamítly.

V roce 2016 došlo ke změně francouzského občanského zákoníku, dle níž již nelze úřední změnu pohlaví podmiňovat léčbou, chirurgickým zákrokem ani sterilizací.

II. Odůvodnění rozhodnutí Soudu

K TVRZENÉMU PORUŠENÍ ČLÁNKU 8 ÚMLUVY

Stěžovatelé namítali porušení článku 8 Úmluvy, jelikož jim nebyla povolena úřední změna pohlaví. První stěžovatel konkrétně spatřoval porušení článku 8 v povinnosti podrobit se lékařskému vyšetření, druhý a třetí stěžovatel v podmínce prokázat nevratnou povahu změny vzhledu a druhý stěžovatel navíc i v podmínce existence poruchy genderové identity.

Soud úvodem připomněl, že se ve své dosavadní judikatuře již zabýval právem transsexuálů, kteří podstoupili operační změnu pohlaví, na právní uznání této změny (např. *Christine Goodwin proti Spojenému království*, č. 28957/95, rozsudek velkého senátu ze dne 11. července 2002), jakož i podmínkami přístupu k uvedené operaci (např. *Y. Y. proti Turecku*, č. 14793/08, rozsudek ze dne 10. března 2015). Dle Soudu se námitky vznesené stěžovateli též nepochybně týkají práva na respektování soukromého života a jako takové spadají pod článek 8 Úmluvy. Jádrem projednávaného problému spočívá v otázce, zda existuje pozitivní závazek státu právně uznat změnu pohlaví, aniž by přitom vyžadoval splnění podmínek, proti nimž stěžovatelé brojí (*mutatis mutandis*, *Hämäläinen proti Finsku*, č. 37359/09, rozsudek velkého senátu ze dne 16. července 2014, § 64).

a) *K podmínke nevratné povahy změny vzhledu*

Soud se v této části předně zaměřil na otázku, zda „nevratná povaha změny vzhledu“, což byla dle francouzského práva v relevantní době jedna z podmínek úřední změny pohlaví, znamenala ve skutečnosti sterilizaci žadatele. Soud v této souvislosti poukázal na stanovisko francouzské poradní komise pro lidská práva z roku 2013, dle něhož se za účelem splnění této podmínky musí dotčené osoby podrobit chirurgickým zákrokům či hormonální léčbě, které mají za důsledek sterilitu. V podobném duchu se vyjádřili i autoři návrhu zákona na ochranu práv transgender osob podaného v roce 2013. Ve světle uvedeného Soud shledal, že příslušná podmínka znamenala v praxi sterilizační operaci nebo léčbu, která z důvodu své povahy a intenzity s vysokou pravděpodobností vedla ke sterilitě.

Soud dále konstatoval, že v projednávané věci náleží žalovanému státu pouze omezený prostor pro uvážení, neboť je tu přímo dotčena tělesná integrita jednotlivců, jakož i princip osobní autonomie a právo na sexuální identitu. Byť Soud uznal, že mezi členskými státy Rady Evropy neexistuje shoda, co se týče úřední změny pohlaví (v roce 2016 tuto změnu neumožňovalo sedm států, 22 států ji podmiňovalo sterilizací a 18 států ji povolovalo i bez sterilizace), zdůraznil, že v posledních letech lze v Evropě sledovat tendenci ke zrušení podmínky sterilizace, založenou na vývoji porozumění transsexualismu (v období let 2009–2016 tato podmínka zmizela z právního řádu jedenácti členských států včetně Francie a další státy tuto změnu zvažují). Soud rovněž upozornil na stanoviska početných orgánů ochrany lidských práv v rámci Rady Evropy i OSN, které se jasně vyjádřily ve prospěch zrušení zmíněné podmínky.

V posledním kroku se Soud zabýval zachováním spravedlivé rovnováhy mezi obecným zájmem a zájmy stěžovatelů v projednávané věci. Poukázal na to, že ne všechny transgender osoby chtějí nebo mohou podstoupit zákrok či léčbu s vysokou pravděpodobností sterility, což je i případ druhého a třetího stěžovatele. V jiných kontextech Soud konstatoval porušení článků 3 a 8 Úmluvy z důvodu sterilizace svéprávných dospělých osob, provedené bez jejich informovaného souhlasu, jelikož takový postup je v rozporu s respektováním lidské svobody a důstojnosti (např. *Soares de Melo proti Portugalsku*, č. 72850/14, rozsudek ze dne 16. února 2016, § 109–111). Souhlas s léčebným výkonem přitom nelze považovat za skutečně svobodný, pokud by v případě nesouhlasu dotčená osoba pozbyla plného výkonu svého práva na genderovou identitu a osobní rozvoj (*Van Kück proti Německu*, č. 35968/97, rozsudek ze dne 12. června 2003, § 75). V projednávané věci stát podmínil úřední změnu pohlaví provedením zákroku či léčby s vysokou pravděpodobností sterility, což vlastně znamená podmínit plný výkon práva na respektování soukromého života chráněného článkem 8 Úmluvy vzdáním se plného výkonu práva na respektování tělesné integrity garantovaného jak tímto ustanovením, tak článkem 3. Třebaže Soud uznal, že je tu na druhé straně dotčen i veřejný zájem, a to zejména požadavek právní jistoty, shledal, že v této situaci jsou transgender osoby, které si nepřejí podstoupit úplnou změnu pohlaví, postaveny před neřešitelné dilema: buď se navzdory svým přáním podrobí zákroku či léčbě s vysokou pravděpodobností sterility, a tím se vzdají plného výkonu práva na respektování své tělesné integrity, nebo se vzdají právního uznání své genderové identity, a tudíž i plného výkonu tohoto práva. Dle Soudu tu dochází k narušení spravedlivé rovnováhy, kterou jsou členské státy povinny zachovávat mezi obecným zájmem a zájmy dotčených jednotlivců.

V této souvislosti Soud připomněl svou předchozí judikaturu, dle níž náležitý respekt k tělesné integritě transgender osoby vylučuje, aby tato byla nucena podrobit se léčbě, která má za následek trvalou neplodnost (*Y. Y. proti Turecku*, cit. výše, § 119); je též v rozporu s článkem 8, pokud stát podmiňuje výkon rodičovských práv podstoupením sterilizační operace (*Soares de Melo proti Portugalsku*, cit. výše, § 111).

Ve světle výše uvedeného Soud dospěl k závěru, že zamítnutím žádosti druhého a třetího stěžovatele z důvodu nesplnění podmínky nevratné povahy změny vzhledu došlo k porušení článku 8 Úmluvy.

b) K podmínke existence poruchy genderové identity

Druhý stěžovatel dále namítal, že podmínka existence poruchy genderové identity je rovněž v rozporu s článkem 8, neboť vede k zacházení s transgender osobami jakožto s duševně nemocnými, a tudíž znamená zásah do jejich důstojnosti.

Soud *předně* upozornil, že naprostá většina členských států Rady Evropy, které umožňují úřední změnu pohlaví, podmiňuje tuto změnu psychodiagnostikou žadatele; od zmíněného požadavku upustily zatím pouze čtyři státy (Dánsko, Norsko, Island a Malta). *Zadruhé*, „transsexualismus“ stále figuruje v mezinárodní klasifikaci nemocí zveřejněné Světovou zdravotnickou organizací. *Zatřetí*, na rozdíl od podmínky sterilizace se podmínka psychodiagnostiky přímo nedotýká tělesné integrity jednotlivců. A konečně *začtvrté*, ani postoj mezinárodních orgánů ochrany lidských práv není v tomto směru natolik vyhraněný jako ve vztahu k podmínce sterilizace.

Vzhledem k uvedenému Soud shledal, že v této oblasti náleží členským státům velký prostor pro uvážení. Dle vlády žalovaného státu je účelem předmětné podmínky stanovit, zda problémy pacienta nemají jiné příčiny, a v návaznosti na to zajistit, aby nevratný medicínský proces změny pohlaví nezapočaly osoby, které ve skutečnosti nejsou transgender. Soud uvedl, že tento argument není zcela relevantní u jednotlivců, jako je druhý a třetí stěžovatel, kteří odmítají podstoupit nevratnou léčbu; lze nicméně akceptovat, že cílem daného požadavku je ochrana zájmů dotčených osob, jelikož zabraňuje, aby se tyto osoby chybně rozhodly pro právní změnu své identity. K porušení článku 8 Úmluvy proto v tomto směru nedošlo.

c) K povinnosti podrobit se lékařskému vyšetření

První stěžovatel konečně namítal, že povinnost podrobit se lékařskému vyšetření ze strany soudem ustanovených znalců, které mělo prokázat, zda stěžovatel splňuje obě podmínky úřední změny pohlaví, znamenala traumatizující a ponižující zásah do jeho intimity; tento zásah přitom dle jeho názoru nelze považovat za nezbytný, jelikož stěžovatel již v daném vnitrostátním řízení předložil několik potvrzení od lékařů, které si sám zvolil.

Soud konstatoval, že tato námitka se týká způsobu provádění dokazování, což je oblast, v níž členským státům náleží značný prostor pro uvážení. V projednávané věci vnitrostátní soudy dostatečně podrobně zdůvodnily, proč důkazy předložené stěžovatelem nepovažují za postačující, a v návaznosti na to ustanovily tři znalce, které pověřily detailním zadáním; nic nenasvědčuje tomu, že by tento postup byl zatížen svévolí nebo že by byl v rozporu s příslušnými ustanoveními občanského soudního řádu. Soud proto dospěl k závěru, že zamítnutím stěžovatelovy žádosti o úřední změnu pohlaví z důvodu, že se odmítl podrobit soudně nařízenému vyšetření, nedošlo za daných okolností k narušení spravedlivé rovnováhy mezi soupeřícími zájmy, a článek 8 Úmluvy tudíž porušen nebyl.

III. Oddělené stanovisko

Soudce Ranzoni se ve svém nesouhlasném stanovisku vyslovil proti závěru o porušení článku 8 v souvislosti s podmínkou nevratné povahy změny vzhledu. Zdůraznil, že až doposud postupoval Soud v kauzách týkajících se transsexuálů (počínaje věcí *Rees proti Spojenému království*, č. 9532/81, rozsudek ze dne 17. října 1986) opatrně a po malých krůčcích, zatímco dnešní rozsudek lze nazvat skutečným skokem. V dané oblasti však přitom neexistuje shoda mezi členskými státy, což ve svém rozsudku uznává i většina: v roce 2016 povolovalo úřední změnu pohlaví bez podmínky sterilizace toliko 18 členských států z celkového počtu 47, zatímco a v roce 2013, kdy o žádostech druhého a třetího stěžovatele rozhodoval francouzský dovolací soud, bylo takových států dokonce pouze 11. Soud se navíc dostatečně nezabýval otázkou, jaké důvody vedou většinu členských států k tomu, aby zatím ve svých právních řádech neupouštěly od podmínky sterilizace při úřední změně pohlaví. Přiměřenějším řešením v projednávané věci by dle soudce Ranzoniho bylo konstatovat, že žalovaný stát v době rozhodování o žádostech stěžovatelů nevybočil ze svého prostoru pro uvážení, a zároveň vyzvat všechny členské státy, aby věnovaly pozornost otázce vznesené v této záležitosti a aby se snažily ubírat se směrem vznikající evropské tendence. Dalším vhodným řešením – odůvodněným

důležitostí kauzy a dopadem verdiktu Soudu na všechny členské státy – by bylo postoupit věc velkému senátu.